

Toekomstige functie Fort Pannerden

Gemeente Lingewaard
Afdeling Beleidsontwikkeling en Projecten
Versie mei 2012

Inhoud

Inleiding

Beknopte historie van Fort Pannerden

Eigendomssituatie

Toekomstige functie van Fort Pannerden

Kazematten in de omgeving van Fort Pannerden

Ondersteunende horeca

Detailhandel

Openstelling

Bezoekersaantallen

Parkeren

Natuur in en om het fort

Veiligheid

Tijdpad restauratie en ingebruikname

Literatuuropgaven

Bijlagen:

Overzichtskaart

Ruimteoverzicht

Inleiding

Fort Pannerden heeft een boeiende historie achter zich. Als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie is het in de jaren 1869-1871 als sperfort gebouwd bij de splitsing van Waal en Pannerdensch Kanaal. Niet alleen het fort kent een boeiende geschiedenis, ook de omgeving van het fort is vanwege de strategische waarde op vele momenten in onze geschiedenis onderwerp van twist en oorlog geweest.

De gemeente Lingewaard heeft het initiatief genomen tot de restauratie van Fort Pannerden. Met financiële steun van de provincie Gelderland, het Rijk, de gemeente Lingewaard en diverse fondsen is het fort gerestaureerd en “klaargestoomd” voor een nieuwe functie als museum en informatiecentrum.

Vanaf september 2011 wordt het fort gedurende beperkte tijden opengesteld voor publiek.

Diverse partijen hebben zich gemeld als partner voor deze toekomstige functie.

Met deze notitie wordt inzicht geboden in de plannen voor een museum en informatiecentrum in Fort Pannerden ten behoeve van de aanpassing van het bestemmingsplan.

De opening van het fort in haar nieuwe functie als museum en informatiecentrum staat gepland voor september 2014.

Beknopte historie van fort Pannerden

Het fort is in de periode van 1869 tot 1871 gebouwd om de splitsing van de Rijn en de Waal te bewaken. Een belangrijke functie van het fort was de opmars van vijanden te vertragen. Ook moest het fort voorkomen dat de vijand de Linge Access kon afdammen, waardoor de Nieuwe Hollandse Waterlinie, die in die periode afgewerkt werd, droog zou vallen. Andere taken waren het beheersen van de scheepvaart over Rijn en Waal en het legeren van troepen. De grote strategische belangen die destijds met het fort gemoeid waren, weerspiegelen zich in de omvang van dit kolossale historische bolwerk. De tijdsdimensie heeft de oorspronkelijke verdedigingstechnische bestaansreden van het fort overbodig gemaakt.

De eerste ontwerpen voor het Fort op de hoofddam van Pannerden stammen uit 1819, maar in die tijd kwam er nog geen geld voor het bouwwerk beschikbaar. Het fort werd pas veel later, in de

periode van 1869 tot 1871 gebouwd om de splitsing van de Rijn te bewaken. Enkele jaren later zijn de batterijen gepantserd met beton geplaatst.

Tijdens de 1e Wereld Oorlog is het fort volledig bezet geweest. Er is toen een 'semi-natte gracht' gegraven aan de westzijde van het fort. Na de oorlog werd het fort, vanwege sterke bezuinigingen bij defensie slechts enkele weken per jaar gebruikt voor oefeningen. Nadat het fort in 1926 'van geen klasse' verklaard was, werd het luchtafweergeschut en de zoeklichten verplaatst naar elders. Er bleven vier kanonnen staan.

In 1939 werd met het oog op een dreigende oorlog de verdedigbaarheid van het Bijlands kanaal onderzocht. Om de positie van het fort te versterken werden 7 kazematten, ook wel stekelvarkens genoemd, om het fort gezet. Op 11 mei werd het fort ingesloten en is het overgegeven.

Na de oorlog is alles wat kon dienen als bouw materiaal uit het fort gesloopt t.b.v. de wederopbouw. Veel materiaal uit het fort is nu nog terug te vinden in de omgeving, verwerkt in schuren of kippenhokken. Het fort deed nog een aantal jaren dienst als veilige opslagplaats voor gevonden explosieven uit de Betuwe. Toen het niet meer voor militaire doeleinden werd gebruikt is het door het Ministerie van Defensie overgedragen aan het Ministerie van Financiën (Domeinen). In 1969 werd het fort erkend als nationaal monument en kreeg zo een beschermde status.

Op 1 januari 1988 werd het fort overgedragen aan Staatsbosbeheer. Deze heeft het direct voor een periode van 50 jaar in erfpacht gegeven aan Stichting Fort Pannerden. De stichting wilde in het fort een museum voor Munitie en Ballistiek en een informatiepunt huisvesten. In 1989 was het renovatieplan klaar, waarvoor 1,2 miljoen gulden subsidie werd verleend door het Rijk. De renovatie is gestart in 1993, maar kwam al snel stil te liggen. De Rijksdienst van Monumentenzorg trok de subsidie terug.

In juni 2000 is het fort door een groep krakers 'veroverd'. Na een spraakmakende ontruiming in het najaar van 2006, en de daaropvolgende herkraak van het fort, zijn de krakers tijdelijke beheerders geworden na een overeenkomst met de Stichting Fort Pannerden en de gemeente Lingewaard.

In juni 2008 heeft de gemeente Lingewaard de erfpacht overgenomen van de Stichting Fort Pannerden. In juli 2008 is door de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten een restauratiesubsidie toegekend voor een casco restauratie van het fort. Met een aanvullende bijdrage van de gemeente Lingewaard en de provincie Gelderland kon daarmee de 1e fase van de restauratie gefinancierd worden.

Op 30 december 2008 is de Stichting tot beheer en instandhouding van Fort Pannerden opgericht. Deze stichting gaat in de toekomst in opdracht van de gemeente Lingewaard Fort Pannerden beheren. In de beheerstichting zijn oa de Stichting Fort Pannerden en de voormalige beheerders vertegenwoordigd.

De beheerders, voormalige krakers, verlieten met een symbolische sleuteloverdracht op 14 november 2008 het fort. Direct aansluitend aan het vertrek van de beheerders is de restauratie van Fort Pannerden gestart. Op 21 januari 2010 is de 1e fase van de restauratie afgerond, in deze fase staat vooral de veiligheid en toegankelijkheid van het fort centraal. Vrijwel direct aansluitend werd de 2e fase van de restauratie ingezet. Richtte de 1e fase van herstel zich vooral op de buitenkant, de 2e fase was vooral gericht op de binnenkant van het fort. De 2e fase van de restauratie is in september 2011 afgerond.

Eigendomssituatie

Fort Pannerden maakt onderdeel uit van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en is sinds 1969 een Rijksmonument.

Eigenaar van het fort is sinds 1988 Staatsbosbeheer. In juni 2008 heeft de gemeente Lingewaard de erfpacht overgenomen van de Stichting Fort Pannerden.

De gemeente Lingewaard draagt op dit moment zorg voor de casco-restauratie van binnen- en buitenzijde van het fort. Na deze casco-restauratie in 2 fasen wordt het fort in beheer gegeven aan de Stichting tot behoud en instandhouding van Fort Pannerden (kortweg beheerstichting).

Toekomstige functie van het fort

Samen met de beheerstichting Fort Pannerden heeft de gemeente Lingewaard het plan voor de toekomstige functie van Fort Pannerden verder ontwikkeld. In een ambitiedocument¹ heeft de beheerstichting haar ambitie beschreven.

In deze nieuwe functie wordt het fort gebruikt als museum en informatiecentrum, aangevuld met een kleinschalige horecavoorziening.

Voor het fort hebben zich de volgende partners gemeld:

- Een deel van de ruimtes wordt ingericht met als doel de geschiedenis en het leven in het fort te tonen.
- De Stichting Fort Pannerden wil in het fort haar Ballistisch Museum vestigen.
- Staatsbosbeheer heeft aangegeven in het fort een informatiecentrum voor de Klompenwaard te willen vestigen.
- Staatsbosbeheer wil samen met Lingewaard Natuurlijk het fort gebruiken als “uitvalsbasis” voor natuurontdekkingstochten in de Klompenwaard.
- Rijkswaterstaat is ontstaan in de periode dat het Pannerdensch Kanaal werd gegraven. Rijkswaterstaat wil in het fort haar geschiedenis en haar toekomst aan het publiek tonen met tentoonstellingen en presentaties.
- Waterschap Rivierenland wil het fort graag benutten in het kader van haar educatieve activiteiten.
- Het Streekmuseum Lingewaard is al jaren op zoek naar een locatie om de geschiedenis van deze streek te vertellen in woord en beeld. Ook deze organisatie wil graag gebruik maken van Fort Pannerden.
- Een horecaondernemer die in het fort de horeca wil exploiteren en congres- en vergaderruimte van beperkte omvang wil aanbieden.

De toekomstige functie van het fort is te verdelen in een openbaar toegankelijk horecadeel en een museaal/informatief deel dat na betaling van een toegangsprijs bezocht kan worden. Deze toegangsprijs biedt toegang tot alle museale ruimtes en tentoonstellingsruimtes van het fort.

Horecaruimtes (openbaar toegankelijk):

- Fortcafé 0.6, 0.7 en 0.8
- Keuken 0.17 en 0.18 a en b
- Aanvullende ruimtes voor vergaderingen, congres of groepsontvangst 0.15 en 0.16
- Een buitenterras op het fort op locaties 2.17 t/m 2.21 (ca 100 m²)
- Een zomerterras bij de entree van het fort (ca 150 m²)

¹ Fort Pannerden: ultieme beleving van geschiedenis en landschap. Hylkema Consultants, 2011.

Vrij toegankelijk deel:

- Informatiecentrum Staatsbosbeheer 0.5 b en 0.5c
- Toiletruimte in de centrale gang: kamer 0.33 en 0.35
- Centrale trap 0.35
- Circulatieruimte en Garderobe 0.9
- Rondgang 2^e verdieping
- Uitzichtpunt op het fort
- Ruimtes 0.27a-0.32b voor tentoonstellingen en educatieve presentaties

Museaal/informatie deel (met toegangsprijs):

- Fortwinkel in combinatie met entree en kassa 0.5a
- Museale ruimte voormalig privaat 0.14
- Kruithouders 0.19, 0.20 en 0.22
- Museale ruimtes buitenring 0.36 t/m 0.91
- Museale ruimtes 1^e verdieping 1.1 t/m 1.7
- Tentoonstellingsruimtes tussenverdieping 1.9 t/m 1.15

Totaal aantal m2 :

Buitenring	800 m2
Begane grond	1400 m2 (museale ruimtes, educatieve functies, horeca, sanitaire ruimtes, opslagruimte)
1 ^e verdieping	340 m2
Totaal	2540 m2

Kazematten in de omgeving van het fort

De 7 kazematten uit de mobilisatieperiode van 1939-1940 rondom het fort zijn onderdeel van de erfpachtovereenkomst. Ze worden in de toekomst gebruikt voor educatieve doeleinden.

Horecavoorziening

In het fort wordt een kleinschalige horecavoorziening ondergebracht die bezoekers in staat stelt tijdens en na een bezoek aan het fort een kopje koffie/thee en een drankje te nuttigen. Ook het aanbieden van een maaltijd behoort tot de mogelijkheden.

De horecaruimtes worden tevens gebruikt voor groepsontvangsten in het kader van voorlichting, educatie en kleinschalige congres- en vergaderbijeenkomsten.

Het fort is ook beschikbaar voor het voltrekken van een huwelijksceremonie of bruidsrapportage.

De beheerstichting is voornemens deze horecafunctie te verpachten.

Op het fort wordt een buitenterras ingericht voor de ruimtes 2.17 t/m 2.21.

Optioneel wordt in de zomermaanden een tijdelijk terras bij de entree van het fort ingericht.

Openstelling

De openstelling van het fort als museum en informatiecentrum wordt voor een groot deel gerealiseerd met de inzet van vrijwilligers.

In de periode april t/m oktober is het fort in principe dagelijks opengesteld van 10.00-18.00 uur

Aanvullend wordt buiten deze openingstijden de mogelijkheid geboden voor groepsontvangsten op afspraak.

Aan de hand van de bezoekersaantallen wordt in de toekomst overwogen of een uitbreiding van de openingstijden gewenst of noodzakelijk is.

Zowel tijdens als buiten de reguliere openingstijden doet het fort dienst als “uitvalsbasis” voor natuureducatieprojecten in de Klompenwaard. Naar verwachting zullen de educatieve activiteiten zich concentreren in de periode april-oktober op doordeweekse dagen.

NB De activiteiten in de Klompenwaard in het kader van natuureducatie zijn geen verantwoordelijkheid van de beheerstichting.

Bezoekersaantallen

Bezoekers zijn te verdelen in betalende bezoekers en deelnemers aan evenementen en activiteiten. Voor de exploitatie is een inschatting gemaakt van het aantal bezoekers dat het fort zal bezoeken. Daarbij is uitgegaan van de bezoekersaantallen die ook andere forten en musea in de omgeving genereren.

Vooralsnog wordt door de beheerstichting uitgegaan van de volgende prognose:

	2012	2013	2014	2015	2016
Betalende bezoekers	5.000	7.500	10.000	12.500	15.000
Bezoekers evenementen en activiteiten	5.000	7.500	10.000	12.500	15.000
totaal	10.000	15.000	20.000	25.000	30.000

Voor betalende bezoekers zijn vooral de weekenden en in het bijzonder de fortenmaand de belangrijkste openingsdagen.

Evenementen en groepsactiviteiten zullen zich voor een groot deel afspelen op doordeweekse dagen.

Als referentie is gebruik gemaakt van de bezoekersaantallen van de volgende locaties:

- Kasteel Doornenburg, in totaal 15.000 bezoekers in 2010
- Fort Vechten, in totaal 14.000 bezoekers in 2010

Parkeren

Fort Pannerden is gelegen in natuurgebied De Klompenwaard, een gebied dat Staatsbosbeheer als beheerder heeft aangewezen als “struingebied”. Gezien de aard van de omgeving en de dieren die er grazen is geen autoverkeer gewenst op de toegangsweg naar het fort. Alleen voor bevoorrading en beperkt groepsvervoer of invalidenvervoer kan gebruik gemaakt worden van de toegangsweg naar het fort.

In de directe omgeving van het fort is alleen parkeerruimte voor bevoorrading aanwezig. Voor mindervaliden worden bij de entree van het fort 2 parkeerplaatsen gerealiseerd.

Aan fietsers wordt toegestaan naar het fort te fietsen over de bestaande toegangsweg. Bij het fort wordt gelegenheid geboden fietsen te stallen. Deze fietsenstalling wordt zo ingericht dat dieren geen schade kunnen toebrengen aan fietsen en eigendommen van bezoekers.

Voor de fietsenstalling wordt uitgegaan van 100 fietsen.

Dichtbij de toegangspoort naar het fort (in het oostelijk deel van de Schietwei aan de Sterreschans, buiten de Klompenwaard) wordt een Toeristisch Overstappunt voor circa 100 auto's gerealiseerd (bijlage 1 nb tekening is inmiddels achterhaald).

Deze parkeervoorziening is tevens gericht op bezoekers van de Klompenwaard, waarbij inbegrepen Fort Pannerden.

De parkeervoorziening is gelegen op 300 meter van de entree Klompenwaard en op 1200 meter afstand van het fort. Zie daarvoor ook de situatieschets in bijlage 1.

Voor jaarlijkse evenementen zoals de Monumentendag en de Fortenmaand kan aanvullend gebruik gemaakt worden van een naastliggende weide die als tijdelijk parkeerterrein kan worden ingericht.

Gezien de ligging in het natuurgebied Gelderse Poort wordt voor de bezoekers aan Fort Pannerden het gebruik van de fiets als vervoermiddel in het gebied rondom Doornenburg sterk gepromoot.

Natuur in en om het fort

Het gronddek van het fort heeft zich in de afgelopen 150 jaar tot een miniatuur natuurgebied ontwikkeld. Op het fort komen bijzondere planten voor (oa Rode Bremraap en Wilde Marjolein) die wettelijk beschermd zijn². Het bovendeck van het fort kan in het kader van natuurbehoud en veiligheid niet betreden worden door bezoekers. De uitkijkpost die op het fort wordt ingericht is begrensd met een hekwerk zodat bezoekers wel kunnen genieten van uitzicht en natuur, maar het bovendeck niet kunnen betreden. Bij het beheer van het gronddek wordt gewerkt volgens richtlijnen van Staatsbosbeheer, deze richtlijnen voor bv maaien zijn opgesteld om een optimaal behoud en/of versterking van de natuurwaarden op het fort te bewerkstelligen.

De Klompenwaard, waarin het fort is gelegen, wordt door Staatsbosbeheer aangemerkt als struingebied. Bezoekers mogen zelfstandig het gebied verkennen.

In en om het fort is onderzoek gedaan naar het voorkomen van vleermuizen. Met dit onderzoek door de VZZ is vastgesteld dat het fort slechts sporadisch onderdak biedt aan foeragerende en overwinterende vleermuizen³. In de planvorming wordt rekening gehouden met het inrichten van een beperkt deel van het fort als “vleermuizenhotel”, een ruimte die niet voor publiek toegankelijk is en waar activiteiten in het fort geen invloed op hebben.

² Lotterman, K.M. & R. Krekels, 2008. Fort Pannerden Explosievenruiming Uiterwaard.

Ontheffingsaanvraag i.h.k.v. de FF-wet en de NB-wet. Natuurbalans - Limes Divergens BV, Nijmegen.

³ Koelman, R.M., 2010. Vleermuiswaarden Fort Pannerden. Een onderzoek naar de huidige en potentiële waarde van het fort voor vleermuizen. Rapport nummer 2009.45. Zoogdierverseniging, Arnhem.

Veiligheid

Als onderdeel van de casco-restauratie van Fort Pannerden zijn ook voorzieningen in het kader van brandveiligheid en toegankelijkheid aangebracht. Bij de restauratie zijn in het fort elektra, noodverlichting, alarm en vluchtwegen gerealiseerd. Het gebouw voldoet na de oplevering van de casco-restauratie 2^e fase in september 2011 in principe aan de fysieke en organisatorische voorwaarden voor een gebruiksvergunning.

Tijdpad ingebruikname

In september 2011 is de casco-restauratie van Fort Pannerden in 2 fasen afgerond. Daarmee is het fort veilig toegankelijk voor bezoekers.

In de periode januari 2013 tot juni 2014 wordt het fort ingericht als museum en informatiecentrum. De opening van Fort Pannerden staat gepland voor september 2014, tegelijkertijd met de Fortenmaand van de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

Willem Bijker
Projectleider Restauratie Fort Pannerden
Gemeente Lingewaard
Mei 2012

Literatuuropgaven

.

1 Fort Pannerden: ultieme beleving van geschiedenis en landschap. Hylkema Consultants, 2011

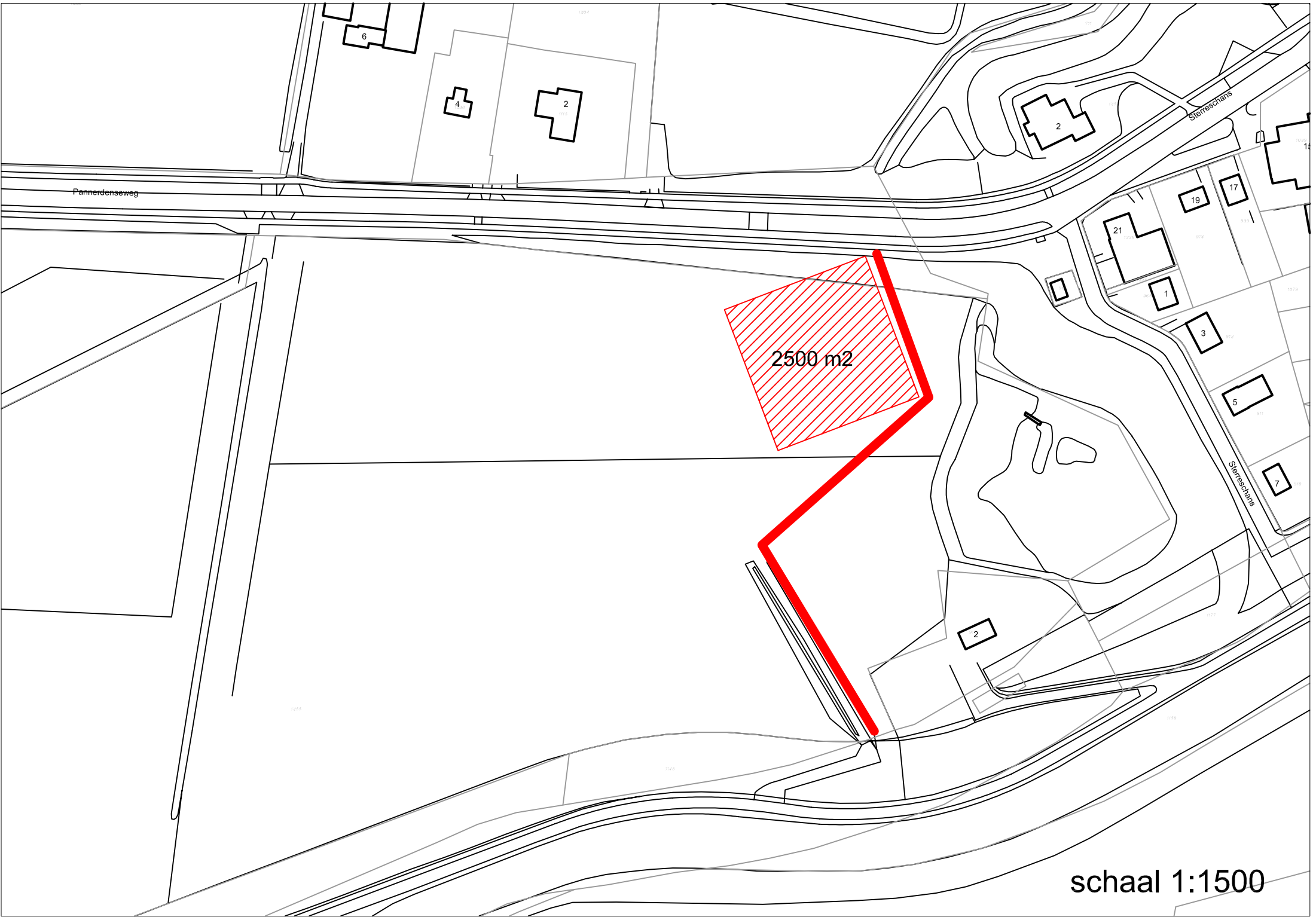
2 Lotterman, K.M. & R. Krekels, 2008. Fort Pannerden Explosievenruiming Uiterwaard.

Ontheffingsaanvraag i.h.k.v. de FF-wet en de NB-wet. Natuurbalans - Limes Divergens BV, Nijmegen.

3 Koelman, R.M., 2010. Vleermuiswaarden Fort Pannerden. Een onderzoek naar de huidige en potentiële waarde van het fort voor vleermuizen. Rapport nummer 2009.45. Zoogdiervereniging, Arnhem.

Bijlage 1 Overzichtskaart gebied

- **Parkeerruimte (Toeristisch Opstap Punt 100 plaatsen)**
- **fietsenberging fort**

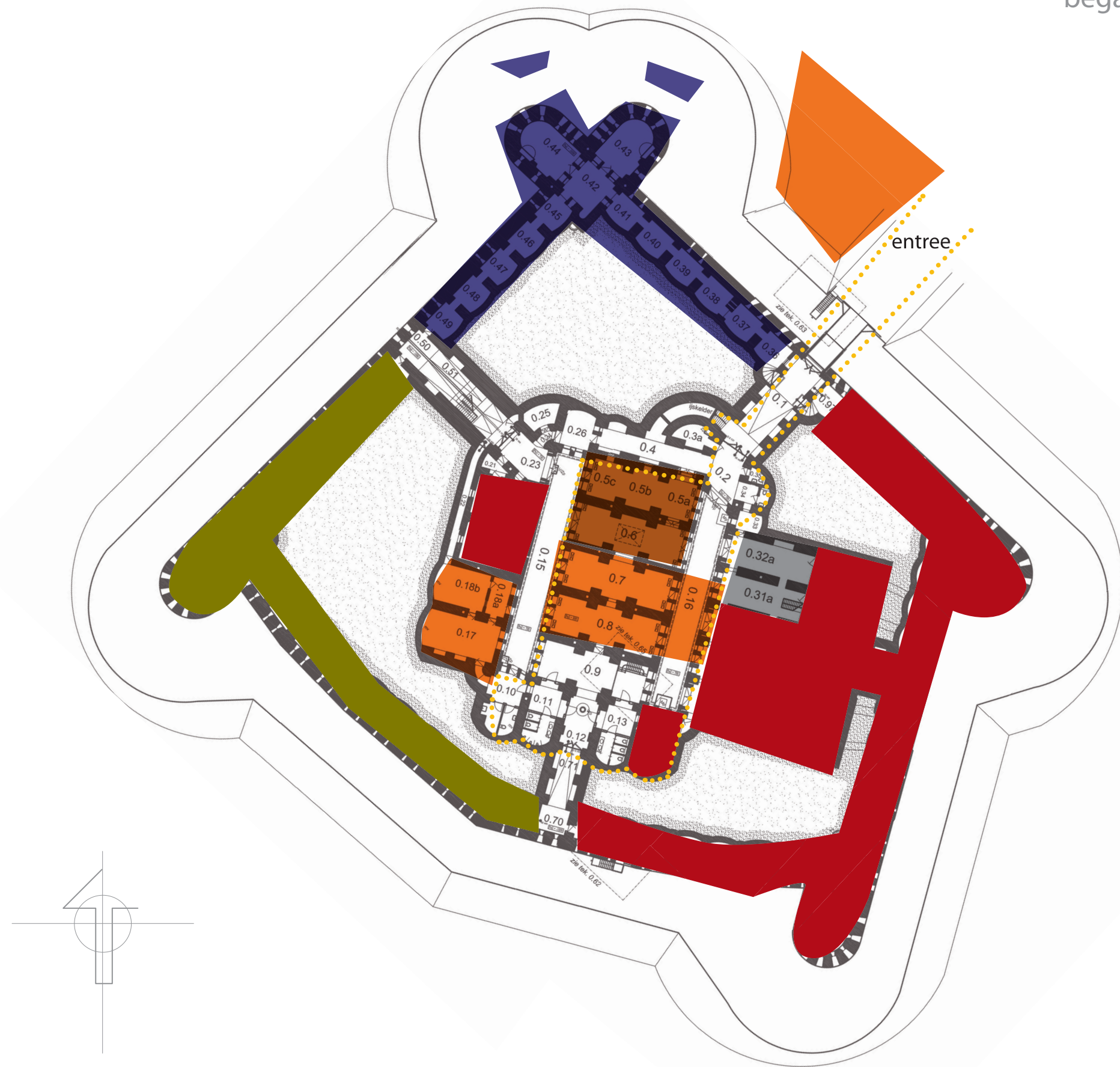

Bijlage 2 Overzicht ruimtes naar functie en gebruik

Overzichtskaarten per verdieping (ingekleurd).

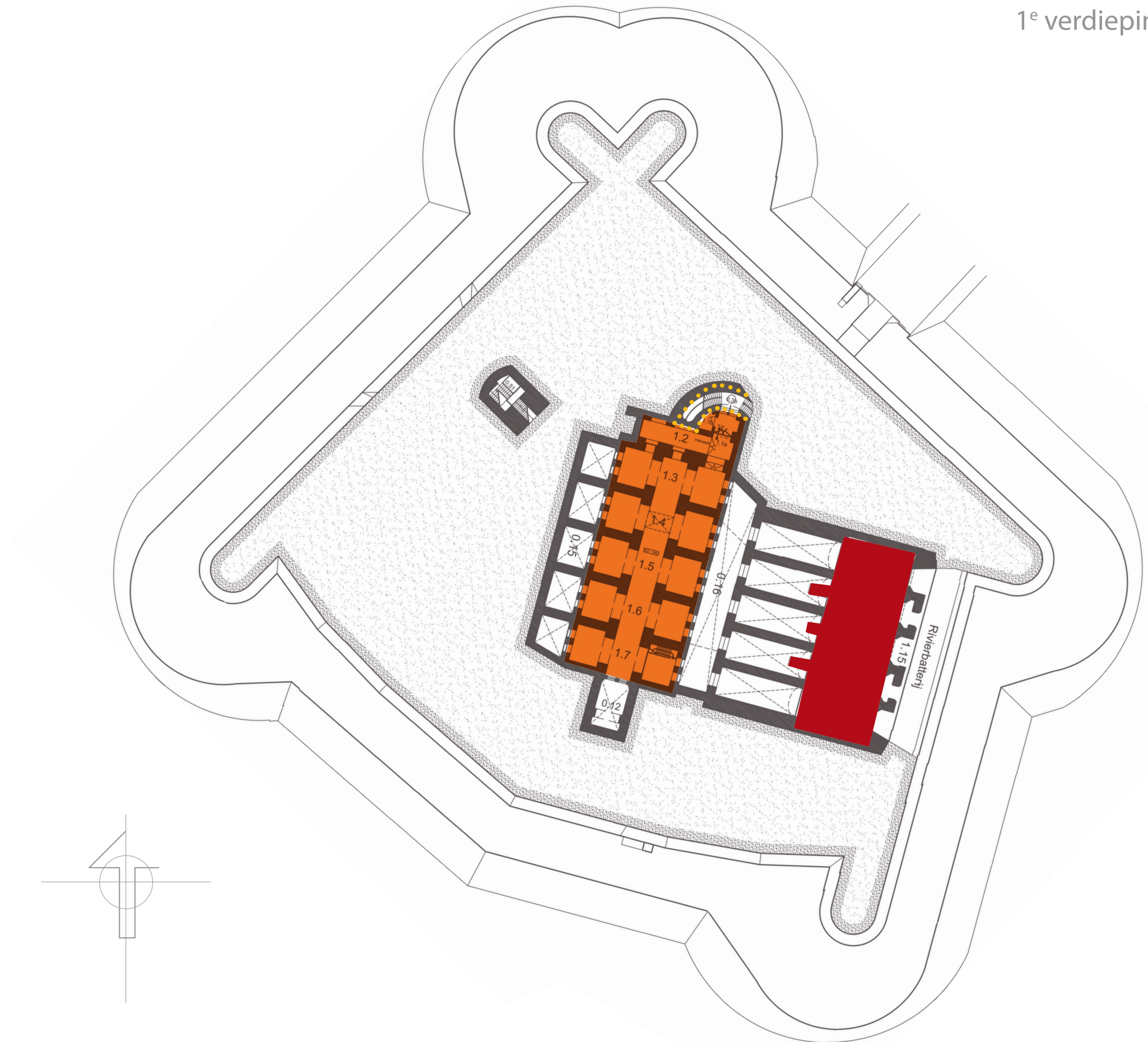
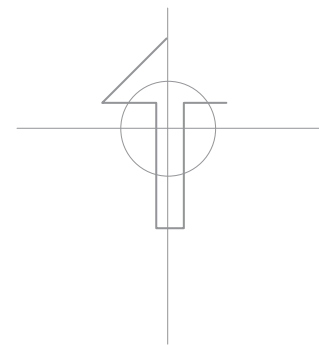
- water
- horeca
- lucht
- informatiecentrum en winkel
- aarde
- educatie ruimte / filmzaal
- vuur
- gratis zone

begane grond

- water
- horeca
- lucht
- informatiecentrum en winkel
- aarde
- educatie ruimte / filmzaal
- vuur
- gratis zone

1^e verdieping

- water
- horeca
- lucht
- informatiecentrum en winkel
- aarde
- educatie ruimte / filmzaal
- vuur
- gratis zone

2^e verdieping

